

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ ДУША І СУЧАСНИЙ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ

Бадюл Вікторія Вікторівна

аспірант

кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

viktoria.badiul@ukr.net

У межах статті наголошено, що мова сучасної художньої літератури з лінгвістичного погляду становить органічну єдність широкого спектра взаємопов'язаних виражальних засобів, серед яких домінантним текстоутворювальним складником є фразеологізми. Зазначено, що фразеологізми в художніх текстах – одне з невичерпних джерел посилення експресивності, поглиблення логізації викладу, тому вони набувають особливої естетичної значущості. Доведено, що фразеологізми, зокрема з компонентом душа, органічний елемент у мові української жіночої прози початку ХХІ століття, активний образотворчий чинник авторської оповіді. Через них письменниці передають ставлення до зображуваних подій, акцентують смислову та стильову позиції мовних засобів. За допомогою фразеологізмів читач чітко уявляє внутрішній світ, настрій, світогляд персонажів – сучасних українців. З'ясовано, що І. Роздобудько, Г. Вдовиченко, Є. Кононенко, Д. Корній, С. Талан, Н. Гурницька, В. Гранецька вдало вводять у контекст своєї щемливої прози узуальні й оказіональні (трансформовані) фразеологізми з компонентом душа. Проаналізовано стилістичні особливості вживання фразеологізмів у прозі українських письменниць початку ХХІ ст. З'ясовано, що узуальні й трансформовані фразеологізми з компонентом душа, є одним із дієвих засобів організації художнього тексту, що забезпечують його зв'язність та структурно-смислову цілісність. Зафіксовано, що особливості функціонування фразеологізмів із компонентом душа в сучасній українській жіночій прозі та їхні структурно-семантичні трансформації визначаються як різновидом стійкої словосполучки, так і комунікативними та прагматичними авторськими настановами, що мають на меті вплив на свідомість адресата. Виявлено, що серед оказіональних змін фразеологізмів із компонентом душа в сучасній українській жіночій прозі найбільш яскравими щодо експресивності є заміна та поширення компонентів; синтаксичні та комбіновані трансформації фразеологізмів із компонентом душа.

Ключові слова: фразеологізм із компонентом душа, сучасна українська жіноча проза, узуальні й трансформовані фразеологізми з компонентом душа, семантико-стилістичне навантаження.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ДУША И СОВРЕМЕННЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТ

Бадюл Виктория Викторовна

аспирант

кафедра украинской филологии и методики обучения профессиональных дисциплин
Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского» (г. Одесса, Украина)

В рамках статьи отмечено, что речь современной художественной литературы с лингвистического взгляда составляет органическое единство широкого спектра взаимосвязанных выразительных средств, среди которых доминантным текстообразующей частью являются фразеологизмы. Отмечено, что фразеологизмы в художественных текстах – одно из неисчерпаемых источников усиление экспрессивности, углубление логизации изложения, поэтому они приобретают особую эстетическую значимость. Доказано, что фразеологизмы, в частности с компонентом душа, органический элемент в языке украинской женской прозы начала ХХІ века, активный изобразительный фактор авторского повествования. Через них писательницы передают отношение к изображаемым событиям, акцентируют смысловую и стилевую позиции языковых средств. С помощью фразеологизмов читатель четко представляет внутренний мир, настроение, мировоззрение персонажей – современных украинских. Установлено, что И. Роздобудько, Г. Вдовиченко, Е. Кононенко, Д. Корней, С. Талан, Н. Гурницкая, В. Гранецкая удачно вводят в контекст своей щемящей прозы

узуальные и окказиональные (трансформируемые) фразеологизмы с компонентом души. Проанализированы стилистические особенности употребления фразеологизмов в прозе украинских писательниц начала XXI века. Выяснено, что узуальные и трансформированные фразеологизмы с компонентом души, являются одним из действенных средств организации художественного текста, обеспечивающих его связность и структурно-смысловую целостность. Зафиксировано, что особенности функционирования фразеологизмов с компонентом души в современной украинской женской прозе и их структурно-семантические трансформации определяются как разновидность устойчивого словосочетания, так и коммуникативными и прагматическими авторскими установками, имеющих цель воздействия на сознание адресата. Выявлено, что среди окказиональных изменений фразеологизмов с компонентом души в современной украинской женской прозе наиболее яркими по экспрессивности является замена и распространение компонентов; синтаксические и комбинированные трансформации фразеологизмов с компонентом души.

Ключевые слова: фразеологизм с компонентом души, современная украинская женская проза, узуальная и трансформированные фразеологизмы с компонентом души, семантико-стилистическая нагрузка.

FRAZEOLGY WITH A COMPONENT OF SOUND AND MODERN ARTISTIC TEXT

Badiul Victoria Victorovna
Aspirant

South Ukrainian Philology and Methodology of Training of Professional Disciplines
Department State Establishment "South Ukrainian National Pedagogical University named after
K. D. Ushinsky" (Odessa, Ukraine)

Within the article it is emphasized that the language of contemporary fiction from the linguistic point of view is an organic unity of a wide range of interrelated expressions, among which the dominant text-forming component is phraseologisms. It is noted that phraseologisms in artistic texts - one of inexhaustible sources of increasing expressiveness, deepening the logization of presentation, therefore, they acquire a particular aesthetic significance. It is proved that phraseologisms, in particular with the soul component, are an organic element in the language of Ukrainian female prose at the beginning of the 21st century, an active visual factor of the author's narrative. Through them, the writers communicate the attitude to the depicted events, accentuate semantic and stylistic positions of language means. Using phraseologisms, the reader clearly represents the inner world, the mood, the outlook of characters - contemporary Ukrainians. It was found out that Iren Rozdobudko, Galina Vdovichenko, Evgenia Kononenko, Dara Korniy, Svetlana Talan, Natalia Gurnytska, Victoria Granets successfully entered in the context of their succinct prose the visual and occasional (transformed) phraseologisms with the component of the soul. The stylistic features of the use of phraseologisms in the prose of Ukrainian writers at the beginning of the twenty first century are analyzed. It has been found out that the visual and transformed phraseologisms with the soul component are one of the most effective means of organizing artistic text that ensure its connectivity and structural and semantic integrity. It was recorded that the peculiarities of the operation of phraseologisms with the soul component in contemporary Ukrainian female prose and their structural-semantic transformations are defined as a kind of stable phraseology, as well as communicative and pragmatic author's instructions aimed at influencing the consciousness of the addressee. It is revealed that among the occasional changes of phraseology with the soul component in contemporary Ukrainian female prose, the most vivid in expressiveness is the replacement and distribution of components; syntactic and combined transformations of phraseology with the soul component.

Key words: phraseologism and the component of the soul, modern ukrainian female prose, intuitive and transformed phraseologisms with the soul component, semantic-stylistic load.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зацікавленість науковців лінгвістикою тексту зумовлює необхідність розгляду питань, пов'язаних із вивченням художньо-зображальних засобів української жіночої прози XXI ст. Домінантним текстоутворювальним складником серед мовних

засобів, які використовують сучасні майстрині прозаїчного слова, є фразеологізми, що “як стійкі, пов’язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю та експресивністю” [Селіванова 2006, с. 641].

Фразеологізми в художніх текстах – одне з невичерпних джерел посилення експресивності, поглиблення логізації викладу, тому вони набувають естетичного значення. Вивчення конкретних художніх творів дає змогу чітко визначити стилістичне навантаження фразеологічних зворотів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання даної проблеми, і на які спирається автор. Текстологічний напрям у фразеології представлено в мовознавчих працях щодо визначення текстотвірних потенцій фразеологізмів (С. Б. Пташник), взаємодії фразеологізму та контексту (В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, О. В. Кунін, В. А. Папіш та ін.), семантико-стилістичні особливості функціонування фразеологізмів (Л. М. Болдирева, Т. О. Євтушина, В. П. Ковальов, М. П. Коломієць, В. А. Папіш, А. П. Супрун, Т. В. Цимбалюк та ін.), типів трансформацій фразеологізмів у художньому тексті (В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, Г. В. Кузнєцова, В. А. Чабаненко, М. М. Шанський та ін.), узуального (А. С. Попович, А. П. Супрун та ін.), okazіонального (Т. В. Здіховська, А. С. Попович, Л. Ф. Щербачук та ін.) та індивідуально-авторського (В. В. Єлисеєва, Т. В. Здіховська, А. С. Попович та ін.) аспектів текстового функціонування фразеологізмів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Незважаючи на пошук зацікавленість поетикою сучасного художнього тексту, стилістичне навантаження фразеологізмів, зокрема з компонентом *душа*, які є невід’ємним компонентом сучасної української жіночої прози, ще не було предметом спеціального ґрунтовного аналізу, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об’єктом обрано сучасний художній текст, зокрема щемливу українську жіночу прозу ХХІ століття. **Предметом** дослідження виступають узуальні й okazіональні (трансформовані) фразеологізми з компонентом *душа* як стилістичні маркери сучасної української жіночої прози.

Метою статті є вивчення семантико-стилістичного навантаження фразеологізмів із компонентом *душа* в сучасній українській жіночій прозі.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) розглянути теоретичні аспекти взаємодії фразеологізмів і художнього тексту; 2) виокремити з щемливої української жіночої прози ХХІ століття численні фразеологізми з компонентом *душа*; 3) дослідити особливості семантико-стилістичного навантаження узуальних та okazіональних фразеологізмів із компонентом *душа* в сучасному художньому тексті, зокрема на матеріалі щемливої української жіночої прози ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізми з компонентом *душа* – органічний елемент у мові сучасної української жіночої прози, активний образотворчий чинник авторської оповіді. Через них письменниці передають ставлення до зображуваних подій, акцентують смислову та стильову позиції мовних засобів; транслюють внутрішній світ, настрій, світогляд персонажів – сучасних українців.

За нашими спостереженнями, І. Роздобудько, Г. Вдовиченко, Є. Кононенко, Д. Корній, С. Талан, Н. Гурницька, В. Гранецька вдало вводять у контекст своєї щемливої прози узуальні (зафіксовані у Фразеологічному словнику української мови) й okazіональні (не відповідають загальноприйнятому вживанню, мають поодинокі, рідкісні значення, тобто трансформовані) фразеологізми з компонентом *душа*. “Поєднання й чергування експресивно-видозмінених і стандартних елементів в межах окремих фразеологізмів або в межах... мікроконтекстів, зіставлення фразеологізмів в “чистому” і трансформованому вигляді, переплетення лінгвістичного (узвичаєно-традиційного та видозміненого автором) й екстралінгвального – все

це демонструє глибокий зв'язок фразеологізмів зі змістом текстів, сприяє найрізноманітнішим ефектам” [Ужченко, Авксентьев 1990, с. 144].

Фразеологізми з компонентом *душа* як текстотвірні одиниці виконують у досліджуваній прозі різні семантико-стилістичні функції (увиразнення тексту, аксіологічну, концентрації висловлювання, нагнітання мовної експресії, повтору, індивідуалізації мовлення): “*Але мені так за нього душа болить...*” [Вдовиченко 2008, с. 170]; “*Здається, прийшли по твою душу*” [Кононенко 2010, с. 54]; “*Тому навіть не запитала, хто це, лише щось шкрябнуло в душі: розлучився, а портрет не ховає*” [Вдовиченко 2008, с. 148] (пор.: *шкрябає на душі*) – “кого-небудь охоплює почуття незадоволення, гіркоти, суму, неспокою, тривоги” [Фразеологічний словник 1999, с. 964]; “*Казав, що душа його болить, і тримався рукою то за серце, то за шлунок*” [Корній 2016, с. 177] (пор.: *душа болить* чия, у кого) – “хто-небудь дуже переживає, страждає з якогось приводу” [Фразеологічний словник 1999, с. 277].

Узуальні фразеологізми з компонентом *душа* в авторському тексті засвідчують уміння сучасних українських письменниць актуалізувати потрібний матеріал у мові персонажів, що посилює емоційно-експресивну насиченість оповіді, індивідуалізує мову персонажів: “*-Ви ж ненавидите мене всіма фібрами душі, як самі ж любите говорити*” [Корній 2012, с. 130] (пор.: *усіма фібрами душі*) – “дуже сильно, у найвищій мірі” [Фразеологічний словник 1999, с. 918]. Цитований матеріал – це репліка головної героїні роману Дари Корній “Тому, що ти є”, завдяки вдало вживаному фразеологізму з компонентом *душа* наголошено, що, на жаль, сьогодні не всі вельможні батьки із задоволенням приймають до своєї родини дівчину-невістку з іншого соціального виміру. Зафіксований фразеологізм яскраво вербалізує неприродне для української ментальності ставлення в ХХІ столітті до невістки як до чужої людини, немов за часів Марусі Кайдашихи. Тобто, молода жінка в українській жіночій прозі початку ХХІ століття – це не просто мати, берегиня родинного вогнища, це, перш за все, особистість, яка прагне задоволення своїх духовних потреб у саморозвитку та визнанні, прагне розуміння та любові.

Крім того, за допомогою вищепозначеного узуального фразеологізму з компонентом *душа* українські майстрині художнього слова виразно характеризують персонажів, виділяючи певні деталі в їхній зовнішності, характері, рисах вдачі, ситуативній поведінці та ін.: *“Вона, очевидно, все чула і вже жаліла всіма фібрами душі її батька”* [Корній 2016, с. 218].

Фразеологізми з компонентом *душа*, що зберігають традиційні значення та структуру, увиразнюють, насичують мову творів невимушеною образністю, колоритом безпосередності оцінок, як-от: *“Жінка йде через парк, вибираючи зумисне найглухіші алеї, щоб випадково не натрапити на якусь заблудну живу душу”* [Корній 2012, с. 18] (пор.: *жива душа*) – “людина” [Фразеологічний словник 1999, с. 281]; *“Прожили з ним душа в душу сорок літ”* [Корній 2016, с. 148]; *“Молоде подружжя жило душа в душу”* [Корній 2016, с. 167] (пор.: *душа в душу*) – “1 3 сл. жити – дружно, у злагоді” [Фразеологічний словник 1999, с. 277].

Варто наголосити, що в прозі майже всіх досліджуваних письменниць зафіксовано фразеологізм *припасти до душі*, який здебільшого виконує узагальнювальну функцію. Фразеологізм *припасти до душі* немов заключний акорд у цитованих мініконтекстах, репрезентуючи позитивне ставлення персонажів до об’єктів довкілля: *“Краще не витратити час у марних пошуках запланованого, а придбати річ, яка несподівано припала до душі”* [Вдовиченко 2013, с. 94]; *“Я тоді добре запам’ятала цю оповідь, мені ця практика з трьома вільними днями страшенно припала до душі”* [Вдовиченко 2013, с. 204]; *“Найдужче в палатах царських, як жартома для себе називала Оксана апартаменти-помешкання Брехів, дівчині припала до душі бібліотека з розкішним каміном, над яким гордо пишався фамільний герб Брехів”* [Корній 2012, с. 78]; *“Єва кивнула і вони почали вдивлятися в дорогу, обираючи місце, яке б їм припало до душі”* [Роздобудько 2008, с. 38] (пор.: *припасти до душі*) – “2. Зворушити кого-небудь; сподобатися (про художні твори, музику і т. ін.)” [Фразеологічний словник 1999, с. 696].

Подібні узуальні фразеологізми з компонентом *душа* транслюють ситуативно-особистісну поведінку закоханих: “*Навіть не знала, що все це може аж так сильно **перевертати душу**, переймати подих захватом, і понад усе на світі хотіла продовження цих дій*” [Гурницька, с. 45] (пор.: *перевертати душу*) – “викликати в кого-небудь якесь гостре почуття(тривоги, хвилювання, захоплення і т. ін)” [Фразеологічний словник 1999, с. 614]; “*Прикипіла душею до хлопця, як і він до неї*” [Корній 2016, с. 43] (пор.: *прикипіти душею до кого*) – “відчути велику прихильність до кого-небудь, щиро прив’язатися” [Фразеологічний словник 1999, с. 693]. У наведених реченнях фразеологізми з компонентом *душа*, на нашу думку, виконують аксіологічну функцію, поглиблюючи семантику прив’язування до коханої людини.

Фразеологізми з компонентом *душа* як текстотвірні одиниці сучасного художнього тексту українських майстринь щемливого слова виконують у досліджуваній прозі таку семантико-стилістичну функцію, як концентрація висловлювання: “*Ходив до друзів у гуртожиток, **відводив душу***” [Корній 2016, с. 177]; “*Якщо Вам необхідно **відвести душу**, висловити своє невдоволення та інші емоції... — ой як потрібно! — сторонній людині...*” [Талан 2016, с. 220] (пор.: *відвести душу*) – “1. Звірятися кому-небудь, ділячись своїми думками, переживаннями” [Фразеологічний словник 1999, с. 116].

Єдність у змісті фразеологізмів емоційно-оцінних і номінативних елементів дає змогу сучасним письменникам використовувати фразеологічні одиниці для передачі логічного змісту думки, уявлення про щось, а через останнє – для вираження емоційного ставлення до предмета думки: “*Той знову усміхнувся, і від простодушної та веселої усмішки дитини всім стало **легко на душі***” [Талан 2016, с. 65]; “*-Розкажи, Тарасе, може, **легше стане на душі***” [Талан 2016, с. 196]; “*... і я відчула, як у мене після зустрічі з Богданом стало **легко на душі***” [Талан 2016, с. 226] (пор.: *легко на душі*) – “приємно, спокійно, радісно комусь” [Фразеологічний словник 1999, 418]; “*Складно лише тоді, коли **зачіпає душу***” [Гурницька 2016, с. 41] (пор.: *зачіпати душу*) – “глибоко вражати, зворушувати” [Фразеологічний словник 1999, с. 322].

Як доводять вищерозглянуті фрагменти з сучасної української жіночої прози, узуальні фразеологізми з компонентом *душа* найактивніше функціонують із значенням “почуття”: “*Якесь дивне передчуття гнітило душу*” [Корній 2016, с. 206] (пор.: *гнітити душу*) – “викликати тяжкий настрій” [Фразеологічний словник 1999, с. 175]; “*Пелена розпачу застеляє очі, розпука, біль, журба – це лишень частина від цілого, але зараз розриває душу*” [Корній 2012, с. 213] (пор.: *розривати душу*) – “1. Завдавати болю, примушувати страждати, переживати” [Фразеологічний словник 1999, с. 748].

Крім того, сучасні українські письменниці не обмежуються лише узуальними фразеологізмами з компонентом *душа*, авторки піддають їх оказіональному вживанню, зокрема структурно-семантичним трансформаціям, що сприяє створенню нових експресивних відтінків, надаючи художньому твору більшої стилістичної виразності.

Помічено, що стабільність зовнішньої оболонки багатьох фразеологізмів із компонентом *душа* не є абсолютною, що і спричиняє появу оказіональної сталої сполуки із заміною (субституцією) компонентів. У таких трансформаціях вибір компонентів-замінників залежить від семантичних і стилістичних намірів українських письменниць початку ХХІ століття.

Зафіксовані фразеологізми з компонентом *душа* в сучасній українській жіночій прозі неодноразово зазнають структурно-семантичних трансформацій у вигляді синонімічної заміни компонентів, що сприяє створенню подвійної виразності досліджуваних фразеологізмів: “*Кажуть, щоб зняти з душі тягар, слід виговоритися*” [Корній 2016, с. 147] (пор.: *скинути з душі тягар*) – “звільнитися від чого-небудь гнітючого, відчуваючи полегкість” [Фразеологічний словник 1999, с. 815]; “..., а Саня подивився на неї так, що при одній згадці про цей погляд щось *ворухнулося у душі*” [Вдовиченко 2008, с. 202] (пор.: *ворухнутися в серці*) – “з’явитися” [Фразеологічний словник 1999, с. 146].

Також однокомпонентна субституція виявляє себе в межах заміни лексемами одного тематичного ряду: “*То Зоряна вдихнула в те слово душу*” [Корній 2016, с. 20] (пор.: *вкладати душу в що*) – “робити, виконувати,

здійснювати що-небудь з великою любов'ю, старанністю, натхненням” [Фразеологічний словник 1999, с. 135]; “Вона йшла, а **душа раділа та співала**” [Талан 2016, с. 15] (пор.: *душа співає*) – “хто-небудь перебуває в дуже доброму, радісному настрої” [Фразеологічний словник 1999, с. 280]; “**Душа відчула, що незабаром станеться щось дуже неприємне, важке, несподіване**” [Талан 2016, с. 30]; “-Моя **душа відчуває, що станеться щось лихе**” [Талан 2016, с. 31]; “Навіть не я, **душа це відчула**, вона зараз плаче, кричить криком” [Талан 2016, с. 32]; “Так ось що я подумав: чи **то душа моя відчула**, що я все ближче й ближче до зустрічі з Богом” [Талан 2016, с. 53] (пор.: *нутром відчутти*) – “підсвідомо, інтуїтивно передбачати що-небудь, здогадуватися про щось” [Фразеологічний словник 1999, с. 959]. Знайоме словосполучення, що видається майже штампом, починає звучати із семантично-експресивним нарощенням, контекстно-актуальним: “Яке відчуття, що ти довірила сокровенне найкращій подрузі, а вона **плюнула тобі в саму душу** та ще й виставила посміховиськом” [Талан 2016, с. 185]; “Я **плюнув у жіночу душу** й не зроблю її щасливою” [Талан 2016, с. 203] (пор.: *ранити душу* кому, чію) – “завдати кому-небудь душевного болю, страждань” [Фразеологічний словник 1999, с. 730].

Виразний художньо-смысловий ефект має багатоконпонентна субституція у структурно-семантичному оформленні фразеологізмів із компонентом *душа* в сучасній українській жіночій прозі: “Можливо, моє зізнання запізніле, але саме в цей день я хочу, **щоб твоя душа знайшла спокій**” [Талан 2016, с. 212] (пор.: *душа стала на місце* чия) – “хто-небудь заспокоївся, перестав тривожитися, хвилюватися” [Фразеологічний словник 1999, с. 280].

Заміна компонентів досліджуваних фразеологізмів на одиниці, позбавлені спільної семи, виразніше фіксує зміст, робить помітнішою експресивну та смыслову перебудову: “Коли вона отак слухає, **душа вивільняється, скидає намул...**” [Вдовиченко 2013, с. 210] (пор.: *душа тішиться*) – “хто-небудь має задоволення від чогось” [Фразеологічний словник 1999, с. 281].

Стилістичний потенціал поширення меж фразеологізмів із компонентом *душа*, як показує ілюстративний матеріал, не руйнує виразу, конкретизується

лише його образ, фразеологізм набуває більшої мотивованості, експресії, пов'язуючись із тематикою художнього твору, з характеристикою окремих його персонажів і містить значний прагматичний потенціал.

Сучасні українські письменниці неодноразово доводять, що межі фразеологізмів із компонентом *душа* не замкнені й уможливають інтерпозитивне проникнення додаткових змінних компонентів, які належать не до фразеологізму цілком, а пояснюють один із його компонентів, потрапляють тоді в межі фразеологізмів як поширювачі й мотивовані конкретною денотативною ситуацією: “*У твоїх очах я монстр із черствою душею...*” [Талан 2016, с. 179] (пор.: *черства душа* в кого) – “хто-небудь нечутливий, байдужий” [Фразеологічний словник 1999, с. 282]; “*...ніяк не віднаходиться* *мужчина, здатний зачепити її серце та душу, втомилася все вирішувати сама, втомилася бути сильною*” [Гурницька 2016, с. 71] (пор.: *зачіпати душу*) – “глибоко вражати, зворушувати” [Фразеологічний словник 1999, с. 322]. Такий контекст є певною оцінкою сучасного часу, коли успішна жінка хоче бути врешті-решт слабкою, незахищеною, опікуваною коханим чоловіком.

Окремим видом творчого вживання фразеологізмів із компонентом *душа* є розширення базової фраземи заперечною часткою *не*, унаслідок чого okazіональний фразеологізм набуває антонімічної семантики: “*Ірина відчула, що і зауваження дівчині не сподобалося, і відмова шафової була не до душі*” [Вдовиченко 2008, с. 206] (пор.: *до душі*) – “1. Подобатися” [Фразеологічний словник 1999, с. 285]. Таке поширення компонентного складу надає фразеологізму більшої конкретності.

Під час дослідження також звернено увагу на розташування іменників у структуралізації фразеосистеми аналізованих художніх творів. Зокрема, сучасні українські письменниці застосовують фразеологічну інверсію – зміну звичайного порядку компонентів фразеологізмів із компонентом *душа* відповідно до конкретних стилістичних вимог: “*Здавалося б, навколо нього стільки людей, а душу розкрити нікому*” [Талан 2016, с. 149] (пор.: *розкривати душу* кому) – “1. Відверто, щиросердно ділитися з ким-небудь своїми

заповітними думками, переживаннями, намірами” [Фразеологічний словник 1999, с. 122]; “*Душа Сашка втекла в п’яти*” [Корній 2012, с. 28] (пор.: *душа в п’яти втекла* чия, у кого, кому) – “хто-небудь раптово відчуває сильний переляк; дуже страшно комусь” [Фразеологічний словник 1999, с. 278]. За допомогою інверсії компонентів фразеологізмів українські письменниці вдало підвищують емоційну насиченість контексту.

Проте найпоширенішим різновидом структурно-семантичної трансформації фразеологізмів із компонентом *душа* в сучасній українській жіночій прозі є комбіновані трансформації: 1) інверсія+еліпсис: “*Можє, в нього лежала до того душа*” [Кононенко 2016, с. 86] (пор.: *душа не лежить* чия до кого) – “хто-небудь не має прихильності, симпатії до кого-, чого-небудь” [Фразеологічний словник 1999, с. 279]; 2) інверсія+заміна: “*Бо там завжди людно, та поки що не цього прагнула душа*” [Корній 2016, с. 148] (пор.: *душа поривається*) – “хто-небудь відчуває нестримний потяг до кого-, чого-небудь” [Фразеологічний словник 1999, с. 279]; “*...бо сироти не плачуть, у них серце з каменю, а душа з граніту*” [Корній 2016, с. 79] (пор.: *черства душа*) – “хто-небудь нечутливий, небайдужий” [Фразеологічний словник 1999, с. 283]; “*Мені треба висловитися, виплакати, комусь пожалітися, бо камінь на душі маю*” [Талан 2016, с. 94] (пор.: *камінь ліг на душу*) – “хтось перебуває в гнітючому настрої” [Фразеологічний словник 1999, с. 363]; “*Сашко не знав батьківської ласки, тому всією душею тягнувся до цієї похмурої, мовчазної, вимогливої, але завжди справедливої людини*” [Талан 2016, с. 49] (пор.: *душею і тілом*) – “2. Щиро, самовіддано” [Фразеологічний словник 1999, с. 283]; “*Коли вийшла з церкви, камінь із душі не впав*” [Корній 2016, с. 220] (пор.: *здіймати камінь з душі*) – “усувати все, що гнітить, мучить кого-небудь” [Фразеологічний словник 1999, с. 331]; 3) інверсія+поширення: “*Він у душу не ліз, вона також старалася про особисте не запитувати та й в очі не дивитися*” [Корній 2016, с. 206] (пор.: *лізти в душу*) – “втручатися в чийсь особисті справи” [Фразеологічний словник 1999, с. 437]; “*Так тоді глянув на неї, аж у п’ятки душа втекла*” [Корній 2016, с. 228] (пор.: *душа в п’яти втекла*) – “хто-небудь

раптово відчуває сильний переляк” [Фразеологічний словник 1999, с. 278]; “Можливо, **на душі вже стільки всього накопало**, що далі втримати було неможливо” [Талан 2016, с. 108] (пор.: *накопити на душі*) – “збираючись, нагромаджуючись, хвилювати, непокоїти” [Фразеологічний словник 1999, с. 526]; “Хлопчик геть очманів, став потайний, зажурений, грубіянив матері, а вона ж у нього **всю душу вклала**” [Корній 2012, с. 44] (пор.: *вкласти душу*) – “робити, виконувати, що-небудь з великою любов’ю, натхненням” [Фразеологічний словник 1999, с. 135]; 4) заміна +поширення: “Соня обвела людей очима, намагаючись зазирнути в очі кожному, **достукатися до кожної душі**” [Талан 2016, с. 139] (пор.: *добиратися до душі*) – “2. Добрим ставленням до кого-небудь заслуговувати на його довір’я, викликати на відвертість” [Фразеологічний словник 1999, с. 253]; “А ти розповідай, **не тримай біль у душі**” [Талан 2016, с. 196] (пор.: *скинути з душі тягар*) – “звільнитися від чого-небудь гнітючого, відчуваючи полегкість” [Фразеологічний словник 1999, с. 815]; “А коли ти прекрасний слухач, то приготуйся до того, що люди будуть розповідати тобі про себе такі речі..., вільно **запускаючи до себе в душу**” [Корній 2012, с. 49] (пор.: *відкривати душу*) – “1. Відверто ділитися з ким-небудь своїми заповітними думками, переживаннями, намірами” [Фразеологічний словник 1999, с. 122]. Використання ускладнених способів структурно-семантичних трансформацій фразеологізмів із компонентом *душа* увиразнює, конкретизує висловлювання, збільшуючи експресивність та емоційну насиченість, що зближує фразеологізм із контекстом.

Ускладнено інверсовані okazіональні фразеологізми з компонентом *душа* в сучасній українській жіночій прозі, крім того, конкретизують своє значення за рахунок лексичних змін, поширення чи еліпсису компонентів: “**Розкриття душі** у довірливій розмові є незахищеним і трепетнішим, ніж увесь трепет” [Кононенко 2010, с. 75] (пор.: *свою душу повірити*) – “розповідати, довіряти кому-небудь потаємне” [Фразеологічний словник 1999, 654]; “... не співчувала тому зеку з наколками на руках, який вигнав її з квартири, бо він **не мав нічого, навіть за душею**” [Корній 2016, с. 208] (пор.: *гроша нема за душею*) – “хто-

небудь зовсім немає грошей, дуже бідний” [Фразеологічний словник 1999, с. 541]; *“Душу зсередини постійно гризе черв’як ревнощів, бо розумію, що дружина Дмитра краща за мене”* [Талан 2016, с. 220] (пор.: *ссати душу*) – “дуже непокоїти, тривожити кого-небудь” [Фразеологічний словник 1999, с. 855]. Подібні зміни у складі фразеологізмів із компонентом *душа* не лише підсилюють експресивність змісту, але й увиразнюють образи, роблять їх близькими читачеві, змушують співчувати.

Значно рідше, ніж ускладнена інверсія компонентів фразеологізмів із компонентом *душа*, використовуване в сучасній українській жіночій прозі ускладнене поширення із заміною компонентів: *“Чи не байдуже людству до білого пилу поверхні Місяця в ось такі моменти, коли в душі птаха народжується”* [Корній 2016, с. 21] (пор.: *душа співає*) – “хто-небудь перебуває в дуже доброму настрої” [Фразеологічний словник 1999, с. 280]. Такі поширення скеровані на контекстуальну конкретизацію фразеологізму, допомагають сучасним письменницям досягти бажаного прагматичного ефекту.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У щемливій українській жіночій прозі ХХІ століття узуальні й трансформовані фразеологізми з компонентом *душа* найактивніше функціонують із значенням “почуття”, такі фразеологізми є одним із дієвих засобів організації художнього тексту, що забезпечує його зв’язність та структурно-сміслову цілісність, має прагматичне спрямування, є авторською творчою знахідкою.

Перспективним є вивчення функціонального потенціалу фразеологізмів-лінгвокультурологем в українській жіночій прозі початку ХХІ століття.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
2. Ужченко В. Д. Українська фразеологія : навч. посіб. [для філол. фак. Ун-тів] / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьєв. – Х. : Основа, 1990. – 167 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

3. Вдовиченко Г. «Інші пів'яблука» : роман / Галина Вдовиченко, передм. М. Руданської. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 256 с.
4. Вдовиченко Г. Пів'яблука : роман / Галина Вдовиченко. – К. : Нора-Друк, 2008. – 240 с.
5. Гурницька Н., Вдовиченко Г., Гранецька В. та ін. Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 272 с.
6. Євгенія Кононенко. Книгарня “Шок”. Новели, есеї. – 2 вид. / Євгенія Кононенко. – Львів : Кальварія, 2010. – 128 с.
7. Кононенко Євгенія. Ностальгія: повість / Євгенія Кононенко. – Львів : Кальварія, 2016. – 136 с.
8. Корній Дара. Зірка для тебе : роман / Дара Корній; поетичне оздоблення Л. Долик; передм. О. Хвостової. – 3-тє вид., стереотип. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016. – 304 с.
9. Корній Дара. Тому, що ти є / Дара Корній. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. – 240 с.
10. Роздобудько І. Дві хвилини правди : роман / Ірен Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2008. – 248 с.
11. Талан С. Купеля : збірка / Світлана Талан. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016. – 240 с.
12. Фразеологічний словник української мови [укл. В. М. Білоноженко та ін.] / В. М. Білоноженко – К. : Наукова думка, 1999. – 984 с.

References

1. Selivanova, O. O. (2006), Modern linguistics. Terminological Encyclopedia / Selivanova, O. O. – Poltava: Environment-K, 716 p.
2. Uzzchenko, V. D. (1990), Ukrainian phraseology: teaching. manual [for philol. Fact UNTIV] / Uzzchenko V. D., Avksentyev L. G. – X.: Basis, 167 p.

List of sources of illustrative material:

3. Vdovichenko, G. (2013), "Other Half-Butts": A Novel / Galina Vdovichenko, Preface. M. Rudanskaya. – Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club", 256 p.
4. Vdovichenko, G. (2008), Piv'yabluk: novel / Galina Vdovichenko. – K.: Nora-Druk, 240 p.
5. Gurnitskaya, N., Vdovichenko, G., Granetska, V. and others. (2016), Lviv. Coffee. Love: assembly / eng. and the front. Nicaleo, N. – Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club", 272.
6. Evgenia Kononenko (2010), Knigarnya "Shock." Novel, evening. – 2 species. / Evgenia Kononenko. – Lviv: Kalvariya, 128 c.
7. Kononenko Evgenia (2016), Nostalgia: time / Evgenia Kononenko. – Lviv: Kalvariya, 136 p.
8. Korniy Dara (2016), Zirka for you: a novel / Dara Korniy ; poetichne ozdoblennya Dolik L. ; front. Khvostovo, O. - 3-th type., Stereotype. – Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club", 304 p.
9. Korniy Dara (2012), Star for you / Dara Korniy. – Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club", 240 p.
10. Rozdobudko, I. (2008), Two minutes truth: novel / Iren Rozdobudko. – K.: Nora-Druk, 248p.
11. Talan, S. (2016), Kupelya: zbirka / Svitlana Talan. – Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club", 240 p.
12. Phraseological vocabulary Ukrainian language (1999), [inc. Bilonozhenko, V. M. t.n.] / Bilonozhenko, V. M. - K.: Naukova dumka, 984 p.